

QASHQADARYO VILOYATI SHAROITIDA QORAMOL GIPODERMATOZIGA QARSHI MODIFIKATSIYALANGAN ELSE USULINING SAMARADORLIGI

Xidirova Aziza To'lginovna

Annotatsiya. Mazkur tezisda Qashqadaryo viloyati sharoitida qoramollar orasida uchraydigan gipodermatozga qarshi modifikatsiyalangan Else usulini qo'llashning samaradorligi yoritilgan. Tadqiqotda kasallikning bioekologik xususiyatlari, mavsumiy tarqalishi, qo'zg'atuvchining rivojlanish sikli hamda davolash-profilaktika tadbirlarini optimal muddatlarda tashkil etish masalalariga e'tibor qaratilgan. Modifikatsiyalangan Else usulining qoramollardagi gipodermatoz invaziyasini kamaytirish, kasallikning klinik namoyon bo'lishini cheklash va xo'jaliklarda epizootologik barqarorlikni ta'minlashdagi amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, usulning hududning tabiiy-iqlim sharoitlariga mosligi, qo'llash qulayligi va profilaktik samaradorligini oshirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Olingan natijalar qoramol gipodermatoziga qarshi kurash choralarini takomillashtirish hamda veterinariya amaliyotida samarali profilaktik yondashuvlarni joriy etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: qoramol, gipodermatoz, modifikatsiyalangan Else usuli, bioekologiya, invaziya, epizootologiya, profilaktika, davolash samaradorligi, Qashqadaryo viloyati.

KIRISH

Qoramolchilik chorvachilikning iqtisodiy jihatdan muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, uning samaradorligi hayvonlarning sog'lomligi, mahsuldorligi va parazitlar kasalliklardan himoyalanganlik darajasiga bevosita bog'liq. Qoramollarda uchraydigan invazion kasalliklar orasida gipodermatoz muhim o'rin egallaydi. Ushbu kasallik qoramol teri osti so'nalarining lichinkalari tomonidan chaqirilib, hayvon organizmida uzoq davom etuvchi patologik jarayonlarni yuzaga keltirishi, mahsuldorlikning pasayishi va xo'jaliklarga iqtisodiy zarar yetkazishi bilan tavsiflanadi.

Gipodermatozning epizootologik xususiyatlari hududning tabiiy-iqlim sharoiti, yil fasllari, qoramollarni saqlash va boqish texnologiyasi hamda parazitning biologik rivojlanish sikli bilan chambarchas bog'liq. Ayniqsa, yoz mavsumida so'nalarining faollashuvi, tuxum qo'yishi va keyinchalik lichinkalarning hayvon organizmida migratsiya qilishi kasallikka qarshi kurash tadbirlarini biologik jihatdan asoslangan muddatlarda amalga oshirishni talab etadi.

Qashqadaryo viloyatining iqlim sharoiti, chorvachilikning keng rivojlanganligi va qoramollarning yaylovlardan faol foydalanishi gipodermatozning tarqalishi uchun muayyan epizootologik sharoit yaratishi mumkin. Shu sababli hududda kasallikka qarshi davolash va profilaktika tadbirlarini mahalliy bioekologik xususiyatlarni hisobga olgan holda tashkil etish veterinariya amaliyotining dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

Gipodermatozga qarshi kurashda qo'llaniladigan usullarning samaradorligi ularning parazit rivojlanish bosqichlariga mos ravishda o'tkazilishi, ishlov berish muddatlari va veterinariya tadbirlarining to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Shu jihatdan modifikatsiyalangan Else usulidan foydalanish qoramollarda gipodermatoz invaziyasini kamaytirish, kasallikning keyingi rivojlanish bosqichlarini cheklash hamda xo'jaliklarda epizootik holatni yaxshilashga qaratilgan yondashuv sifatida ilmiy va amaliy qiziqish uyg'otadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — Qashqadaryo viloyati sharoitida qoramol gipodermatoziga qarshi modifikatsiyalangan Else usulining samaradorligini baholash hamda uni qo'llashning bioekologik va amaliy jihatlarini tahlil qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA USULLAR

Tadqiqot Qashqadaryo viloyatining chorvachilik xo'jaliklarida saqlanayotgan qoramollarda gipodermatozning uchrash xususiyatlari va unga qarshi modifikatsiyalangan Else usulining amaliy samaradorligini baholashga yo'naltirildi. Kuzatuvlar davomida qoramollarning yoshi, saqlash sharoiti, yaylovdan foydalanish holati, mavsumiy omillar va gipodermatozga xos klinik belgilar hisobga olindi.

Hayvonlarda gipodermatoz mavjudligini aniqlashda klinik ko'rik, teri va teri osti to'qimalarini palpatsiya qilish, orqa va bel sohasida lichinkalarga xos tugunlar hamda fistulalarning mavjudligini qayd etish usullaridan foydalanildi. Zararlanish darajasini baholashda kasallangan hayvonlar soni, aniqlangan lichinkalar miqdori va invaziya intensivligiga e'tibor qaratildi.

Modifikatsiyalangan Else usuli qoramollarda gipodermatoz qo'zg'atuvchisining biologik rivojlanish xususiyatlari va hududning mavsumiy iqlim sharoitlarini hisobga olgan holda qo'llanildi. Ushbu yondashuvning asosiy maqsadi parazit lichinkalarining rivojlanish jarayoniga erta bosqichlarda ta'sir ko'rsatish, ularning keyingi migratsiyasini cheklash hamda kasallikning klinik namoyon bo'lish darajasini kamaytirishdan iborat bo'ldi.

Tadqiqot davomida ishlov berilgan qoramollar holati ma'lum vaqt oralig'ida muntazam nazorat qilindi. Modifikatsiyalangan usulning samaradorligi ishlov berishdan oldingi va keyingi epizootologik ko'rsatkichlarni taqqoslash orqali baholandi. Bunda zararlangan hayvonlar ulushi, lichinkalar sonining kamayishi, yangi gipodermatoz tugunlarining paydo bo'lish chastotasi hamda hayvonlarning umumiy klinik holati asosiy mezon sifatida olindi.

Olingan ma'lumotlar qiyosiy tahlil qilinib, modifikatsiyalangan Else usulining Qashqadaryo viloyati sharoitida qo'llanish imkoniyatlari, amaliy qulayligi va gipodermatozga qarshi kurashdagi samaradorligi baholandi. Natijalarni talqin qilishda parazitning mavsumiy rivojlanishi, hayvonlarni boqish texnologiyasi va hududning bioekologik xususiyatlari ham hisobga olindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish Qashqadaryo viloyati sharoitida qoramol gipodermatozining tarqalishi va rivojlanishi mavsumiy hamda bioekologik omillar bilan bevosita bog'liq ekanini ko'rsatadi. Ayniqsa, qoramollarning yaylov sharoitida saqlanishi,

teri osti so‘nalarining faollashuv davri va lichinkalarning hayvon organizmidagi migratsion bosqichlari kasallikning epizootologik jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Modifikatsiyalangan Else usulini qo‘llashdan asosiy maqsad gipodermatoz qo‘zg‘atuvchisining rivojlanish sikliga imkon qadar erta bosqichda ta’sir ko‘rsatish va lichinkalarning keyingi rivojlanishini cheklashdan iborat. Mazkur yondashuvni hududning iqlim va mavsumiy xususiyatlariga mos ravishda tashkil etish ishlov berish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, davolash-profilaktika tadbirlarining biologik jihatdan maqbul muddatlarda o‘tkazilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kuzatuvlarda modifikatsiyalangan Else usuli qo‘llangan qoramollarda gipodermatozga xos klinik belgilar va teri osti tugunlarining shakllanish darajasini kamaytirish imkoniyati mavjudligi qayd etildi. Ushbu usulning amaliy afzalligi shundaki, u kasallikning faqat klinik ko‘rinishlariga emas, balki parazitning biologik rivojlanish xususiyatlariga yo‘naltirilgan profilaktik yondashuvni ta’minlaydi.

Shu bilan birga, usulning samaradorligi faqat ishlov berishning o‘ziga emas, balki xo‘jalikdagi umumiy veterinariya-sanitariya holati, qoramollarni saqlash texnologiyasi, yaylovlarni boshqarish va hayvonlarni o‘z vaqtida klinik ko‘rikdan o‘tkazishga ham bog‘liq. Shu sababli gipodermatozga qarshi kurashda modifikatsiyalangan Else usulini alohida tadbir sifatida emas, balki kompleks profilaktika tizimining tarkibiy qismi sifatida qo‘llash maqsadga muvofiq.

Olingan natijalar Qashqadaryo viloyati sharoitida qoramol gipodermatoziga qarshi kurash choralarini hududning bioekologik xususiyatlariga moslashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Modifikatsiyalangan Else usulining samaradorligini yanada oshirish uchun ishlov berish muddatlarini parazitning mavsumiy rivojlanish bosqichlari bilan uyg‘unlashtirish, hayvonlarni muntazam kuzatish va epizootologik monitoringni kuchaytirish muhim hisoblanadi.

XULOSA

Qashqadaryo viloyati sharoitida qoramol gipodermatoziga qarshi kurashda hududning tabiiy-iqlim xususiyatlari, qoramollarni saqlash va yaylovda boqish sharoitlari hamda qo‘zg‘atuvchining biologik rivojlanish siklini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Gipodermatozga qarshi tadbirlarni parazitning rivojlanish bosqichlariga mos muddatlarda amalga oshirish profilaktik samaradorlikni oshirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

Modifikatsiyalangan Else usulidan foydalanish gipodermatozga qarshi kurash tadbirlarini hududning bioekologik sharoitlariga moslashtirish, lichinkalarning keyingi rivojlanishini cheklash va kasallikning klinik namoyon bo‘lishini kamaytirishga qaratilgan amaliy yondashuv sifatida baholanishi mumkin.

Shu bilan birga, usulning samaradorligini oshirish uchun uni muntazam epizootologik monitoring, qoramollarni o‘z vaqtida klinik tekshirish, veterinariya-sanitariya tadbirlari va xo‘jaliklarda profilaktik ishlovlarni to‘g‘ri rejalashtirish bilan kompleks ravishda amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Kelgusida modifikatsiyalangan Else usulining samaradorligini tajriba va nazorat guruhlarida baholash, invaziya ekstensivligi va intensivligi, ekstenssamaradorlik hamda intenssamaradorlik ko'rsatkichlarini statistik jihatdan taqqoslash usulining amaliy samaradorligini yanada aniq ilmiy asoslash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Scholl P.J. Biology and control of cattle grubs // *Annual Review of Entomology*. – 1993. – Vol. 38. – P. 53–70. doi:10.1146/annurev.en.38.010193.000413.
2. Hall M.J.R., Wall R. Myiasis of humans and domestic animals // *Advances in Parasitology*. – 1995. – Vol. 35. – P. 257–334. doi:10.1016/S0065-308X(08)60073-1.
3. Otranto D., Paradies P., Testini G., Lia R.P., Giangaspero A., Traversa D. et al. First description of the endogenous life cycle of *Hypoderma sinense* affecting yaks and cattle in China // *Medical and Veterinary Entomology*. – 2006. – Vol. 20. – P. 325–328. doi:10.1111/j.1365-2915.2006.00634.x.
4. Benakhla A., Losson B., Lonneux J.F., Boulard C., Benouareth D. Comparative efficacy of different insecticides in the treatment of cattle hypodermosis in north-eastern Algeria // *Veterinary Research*. – 1998. – Vol. 29, №1. – P. 21–29. ([PubMed](#))
5. Reist M., Medjitna T.D., Braun U., Pfister K. Effect of a treatment with eprinomectin or trichlorfon on the yield and quality of milk produced by multiparous cows // *Veterinary Record*. – 2002. – Vol. 151. – P. 377–380. doi:10.1136/vr.151.13.377. ([PubMed](#))
6. Panadero-Fontán R. Overview of Cattle Grubs // *Merck Veterinary Manual*. – Updated 2024. Hypodermosis in cattle is caused mainly by *Hypoderma bovis* and *H. lineatum*, and timed treatment with macrocyclic lactones is an established control approach. ([Merck Veterinary Manual](#))
7. Kumar V., Kumar N., Singh H., et al. Bovine hypodermosis in indigenous cattle herd and its successful therapeutic management // *Journal of Parasitic Diseases*. – 2016. The study describes clinical hypodermosis caused by *Hypoderma lineatum* and successful ivermectin-based treatment. ([PubMed Central \(PMC\)](#))
8. Treatment and control of bovine hypodermosis with ivermectin long-acting injection // *Parasites & Vectors*. – 2016. The controlled field study demonstrated high efficacy of long-acting ivermectin against *H. bovis* and *H. lineatum* larvae. doi:10.1186/s13071-016-1823-8. ([PubMed Central \(PMC\)](#))

